

OPINIA PUBLICĂ ITALIANĂ DESPRE ROBIA DIN PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN PERIOADA DEZROBIRII

RALUCA TOMI

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

În 1772, Arthur Joung, un renumit agronom britanic, scria că din 775 milioane de oameni, trăitori pe Terra, numai 33 milioane erau considerați liberi, restul se aflau într-o formă de dependență¹. Ultimele studii dedicate sclaviei ca instituție sau relație personală dintre doi parteneri cu statut inegal o înglobează în sintagma de „muncă forțată” alături de celelalte forme: șerbă, proletariatul industrial sau cel agricol, servitorii, imigranții cu contract etc. Toate aceste forme de muncă forțată coexistau în prima perioadă a capitalismului, având o contribuție importantă la dezvoltarea acestuia². De remarcat că în dezbateră luminiștilor francezi din secolul al XVIII-lea referitoare la reformele economice și sociale se făcea referire la sclavia din colonii, șerbă din Europa de răsăriteană și reforma breslelor în Franța³. Alături de „munca forțată”, comerțul cu sclavi poate fi considerat „o migrare forțată a forței de muncă”⁴.

Asistăm la o efervescență a studiilor dedicate sclaviei privită din perspectivă comparativă și globală, concretizată în monografii, publicații de specialitate – „Journal of Global Slavery”, 2016 –, enciclopedii (*The Cambridge World History of Slavery*, vol. 3–4 sau *The Routledge History of Slavery*, 2012)⁵. În ultimul timp au apărut monografii sau culegeri de studii dedicate analizelor comparative între sclavia din zona Mediteranei, Oceanului Atlantic, Mării Negre și continentului asiatic.

În cercetările dedicate sclaviei în bazinul Mediteranei s-au analizat până în prezent originea sclavilor, intrarea în sclavie, volumul traficului, prețurile, taxele impuse de autorități, statutul juridic, modul de eliberare etc. Cercetările actuale sunt dedicate și altor aspecte: integrarea noilor emancipați în societate, relația

¹ Alessandro Stanziani, *Bondage, Labour and Rights in Euroasia from Six century to the Early Twentieth Centuries*, Bergham, New York, Oxford, 2018, p. 34.

² *Ibidem*, p. 8–9.

³ *Ibidem*, p. 23.

⁴ Ehud Toledano, *Ottoman and Islamic Enslavement from a global perspective: Theory, methodology, Practice*, vol. 5, Berlin, Ebo, 2020, p. 7.

⁵ Paulin Ismard, *Writing the History of Slavery between Comparatism and Global History*, în „Annales. History and Social Science” (English Edition), 72, 2017, nr. 1, p. 7.

dintre fostul sclav și fostul patron aflată într-o continuă schimbare, căpătarea cetățeniei și a drepturilor politice, deci problematica referitoare la procesul postemancipare⁶. A avut loc și o lărgire a izvoarelor folosite: literatură de călătorie sau analize antropologice, sociologice, culturale etc. În articol intenționăm să prezentăm modul în care a fost percepută robia din țările române de către opinia publică italiană în prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin analiza relatărilor de călătorie, a rapoartelor consulilor sarzi din orașele-porturi dunărene și a articolelor apărute în presa peninsulară.

Societatea italiană din statele existente înaintea unificării cunoștea nemijlocit sclavia din zona mediteraneeană. Ultimele studii arată că la începutul secolului al XIX-lea existau sclavi arabi, africani, greci, armeni în orașele din sudul peninsulei, din Sicilia, în Neapole, Roma, Livorno, Genova⁷. Aceștia au fost eliberați odată cu pătrunderea trupelor napoleoniene și în perioada ocupației franceze, însă documentele atestă existența unor sclavi pe lângă nobilii italieni până la jumătatea secolului⁸. Împotriva comerțului cu sclavi negri, Regatul celor Două Sicilii, Ducatul Toscanei și Regatul Sardiniei se vor alătura inițiativei puterilor europene în interzicerea acestei practici. Au semnat, începând cu 1816, tratate pentru abolirea acesteia, iar în codurile penale sau în cele referitoare la marina comercială au apărut prevederi ce pedepseau aspru răpirea, deținerea sau vânzarea persoanelor⁹. În evul mediu au existat sporadic inițiative ale papalității de a condamna sclavia indienilor din America de Sud (1639, Urban VIII) sau de a elibera sclavii botezați, care-și aflau refugiul în Roma (1534, Clement VII), însă abia în 1839 papa Grigore al XVI-lea, prin enciclica *In Suprema Apostolatus*, a prohibit comerțul cu sclavi¹⁰.

Opinia publică din Peninsulă cunoștea eforturile de stăvilire a comerțului cu sclavi din Mediterana din lucrări, relatări de călătorie, rapoarte consulare, articole apărute în presă. Cercurile intelectuale peninsulare cunoșteau lucrarea lui Andrea Zambelli, *Sulla schiavitù de' Negri*, apărută la Milano în 1815, unde se prezentau critic cucerirea Americii de către europeni, abuzurile făcute împotriva localnicilor, lăcomia armatelor spaniole și portugheze¹¹. Se descria cum au apărut sclavii negrii în America, aduși pentru a lucra în mine sau pe plantații¹². Autorul îl critica pe

⁶ Ehud Toledano, *op. cit.*, p. 34–35; Youval Rotman, *Forms of Slavery*, in Peregrine Horden, Sharon Kinoshita (editors), *A companion to Mediterranean History*, New Jersey, Willy Blackwell, 2014, p. 263–278.

⁷ Slavatore Bono, *Schiavi in Europa nell' età moderna. Varietà di forme e di aspetti*, https://www.academia.edu/28681983/pdf_239_Schiavi_in_Europa_nellet%C3%A0_moderna_variet%C3%A0_di_forme_e_di_aspetti, consultat 31 iulie, orele 11 A.M., p. 16–17.

⁸ Giulia Bonazza, *Abolitionism and the Persistence of Slavery in Italian States, 1750 – 1859*, Londra, Palgrave Macmillan, 2019, p. 57.

⁹ *Ibidem*, p. 58–60.

¹⁰ *Ibidem*, p. 64–66.

¹¹ Andrea Zambelli, *Sulla schiavitù de' Negri*, Milano, 1815, p. 7.

¹² *Ibidem*, p. 10.

Montesquieu care se îndoia de inteligența omului negru. Zambelli, asemenea abatelui Henri Grégoire, scria despre sensibilitatea negrilor față de muzică, dans, despre afecțiunea mamelor sclave față de copiii lor, despre condițiile inumane în care erau nevoiți să trăiască sclavii¹³. Se amintea dorința lor de libertate exprimată în răscoale, revolte¹⁴. De remarcat că lucrarea apărea în anul Congresului de la Viena (1815), unde s-a discutat și despre eliminarea comerțului cu sclavi negri.

Gândirea aboliționistă din perioada menționată a fost marcată de scrierile și activitatea aboliționistilor britanici, americani, francezi, însă acestora li s-au adăugat și personalități din alte spații: Spania, Suedia, Danemarca etc. Spiritul operelor învățaților napolitani Gaetano Filangeri și Francesco Mario Pagano, care susțineau universalitatea drepturilor omului și considerau comerțul cu negri „un trafic injust și inuman”, a influențat gândirea lui Filippo Mazzei (1730–1816), cunosător nemijlocit al societății americane, apropiat al lui Benjamin Franklin, Thomas Jefferson și membru al Societății Amicii Negrilor din Paris, cunoscută organizație aboliționistă. Experiența americană l-a determinat să propună o soluție graduală în abolirea sclaviei: punea accent pe educarea sclavilor înainte de eliberare, pentru a ușura tranziția de la sclav la omul liber. Emanciparea, dacă nu era pregătită riguros, putea avea efecte nocive. Se opunea celor care nu recunoșteau căsătoriile mixte și se pronunța pentru suprimarea comerțului cu negri¹⁵. Un destin aparte l-a avut și Matteo Galdi (1765–1821), care încă din 1789 scria articolul *Del commercio dei neri*, în care polemiza cu susținătorii sclaviei negrilor¹⁶. Implicat în mișcarea iacobină din Napoli din 1794, a fost nevoit să se refugieze la Milano, unde a publicat articole referitoare la schimbarea raporturilor de putere în Mediterana (prin realizarea unei alianțe franco-italiene, care să acapareze comerțul și influența în zonă), la constituirea unor colonii în Africa, pe principii noi și împotriva comerțului cu negri¹⁷. Din 1799 până în 1808 a fost reprezentantul Franței pe lângă Republica Batavă, perioadă în care i-a trimis lui Napoleon patru memorii în care-și expunea viziunea asupra hegemoniei franco-italiene în Mediterana și propunea suprimarea comerțului cu sclavi negri din Africa spre America¹⁸.

Călătorii italieni prin țările române sunt observatori ai societății românești, uimiți de latinitatea întâlnită pe malurile Dunării inferioare, dar și de amestecul neobișnuit dintre influențele lumii orientale cu aspirațiile occidentale ale elitei politice și culturale. Contactul cu robia ȝiganilor a fost o experiență inedită, care apare descrisă în relatările lor în funcție de nivelul de educație, profesia și experiența fiecăruia.

¹³ *Ibidem*, p. 19–21.

¹⁴ *Ibidem*, p. 36–40.

¹⁵ Alessandro Tuccillo, *Il commercio infame. Antischiavismo e diritti dell'uomo nel Settecento italiano*, Napoli, ClioPress, 2013, p. 295–305.

¹⁶ *Ibidem*, p. 308–310.

¹⁷ *Ibidem*, p. 325–329.

¹⁸ *Ibidem*, p. 333.

Lorenzo Valerio (1810–1865) a fost un întreprinzător om de afaceri, un politician și orator recunoscut, dar și întemeietor al presei moderne italiene. În 1835, la numai 24 de ani, a călătorit prin Ungaria, Polonia, Banat, Transilvania, Bucovina, Basarabia și Moldova, iar impresiile sale sunt relatate în scrisorile adresate surorii sale. În vara lui 1835 a fost în vizită la un boier moldovean, unde a rămas uimit de existența robiei: „boierul... după ce a încheiat o afacere, pentru a-ți demonstra mulțumirea îți oferă în dar o pereche de robi țigani, bărbat și femeie de la care poți avea fii; marfă ce se află aici la mare preț și se vinde la greutate (în secolul XIX-lea în Europa!)”¹⁹. Amintim că Valerio avea concepții radicale în privința emancipării sclavilor, pronunțându-se pentru eliberarea lor imediată cu ocazia dezbaterilor din Parlamentul subalpin de la Torino din 1853, pe marginea abolirii comerțului cu sclavi²⁰.

Abatele Domenico Zanelli a fost un publicist cunoscut în epocă. A străbătut în 1841 Țara Românească de la Giurgiu la Orșova, relatările sale fiind publicate în „L'Album Giornale Letterario e di Belle-Arti” din Roma. Cunoștea lucrarea lui Francesco Predari dedicată țăganilor, de unde a luat și numărul de 250 000 de suflete de țigani pentru Moldova și Țara Românească, precum și data de 1417 ca fiind anul primei lor semnalări în regiune. Robii (*i zingani schiavi*), „condamnați la o viață nomadă și nefericită”, aparțineau fie boierilor, fie guvernului (domniei). Zanelli nu-i amintește pe robii mănăstirești. Cei ai domniei erau aurarii, ursarii, lingurarii sau meșteșugarii, iar ai boierilor se îndeletniceau cu bucătăria, frizeria, cizmăria sau orice altă muncă după capriciul stăpânilor. Categoria cea mai prigonită era alcătuită din cei care mergeau dintr-un loc în altul, cerșind, furând sau cântând, fiind abili în muzica instrumentală. Preot catolic, Zanelli era indignat de lipsa de putoare și mai ales de absența sentimentului religios. Robii se creștinau numai dacă primeau daruri. Abatele nu se limita la o simplă descriere a categoriilor de robi și se pronunța împotriva instituției anacronice: „într-un secol în care se strigă atât de tare împotriva comerțului cu negri, există încă sclavia țăganilor. Într-un secol plin de lumină și milă creștinească, nu se gândește nimeni la eliberarea acestor nefericiți”. Profetic scria: „domnul Valahiei ar putea emancipa țăganii pe moșiile sale, să-i ridice la statutul de țărani și astfel să-i supună legilor comune tuturor supușilor săi. Astfel se poate ameliora condiția civilă și morală a atâtor nefericiți”²¹.

O relatare aparte este cea a venețianului Marc Antonio Canini, revoluționar, apropiat de cercurile garibaldine, voiajor în Balcani, bun cunoscător al tradițiilor

¹⁹ Scrisorile lui Valerio către sora sa, Marianna, în Daniela Bușă (coord.) *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. III, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 339.

²⁰ *Atti del Parlamento subalpino, sessione del 1852, dal 4 marzo 1852 al 21 novembre 1853*, vol. VII, Firenze, 1868, p. 3108.

²¹ Domenico Zanelli, *Gli Zingari*, în „L'Album Giornale Letterario e di Belle Arti”, 1841–1842, n. 50, p. 395.

zonei, implicat în proiecte revoluționare pentru constituirea Italiei unite²². Relația sa cu spațiul românesc începe în 1857, la București, unde redacta publicații, iniția proiectul unui institut educativ, dar mai ales era martor al alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite. Expulzat în 1859, pentru un articol antinapoleonian, nu a mai revenit decât ca reporter de război în 1877–1878. Pasiunea sa pentru limba și istoria românilor a dus la apariția unor studii referitoare la latinitatea acestora, la analiza problemei evreiești în tânărul stat constituit, la traduceri inspirate din poezia românească, publicate spre delectarea publicului din Peninsulă. În 1862 a avut o tentativă să intre în Principate, dar a fost nevoit să fugă, pentru a nu fi prins de autoritățile române. S-a refugiat pe insula Țiganilor de lângă Calafat, în sânul unei comunități de țigani lingurari²³. Erau aproximativ 200–250 de suflete ce stăteau în 50 de bordeie. Cunoscător al studiilor referitoare la originea acestora, Canini îi numește de la început romi, „numele adevărat al Țiganilor sau boemienilor”²⁴. Cunoștea limba și istoria acestora, se întreținuse cu Țiganii lăutari și aprecia scrierile lui Vaillant despre romii din Principate. Ultimii se lăudau că sunt păstrătorii unor tradiții preistorice, ai unor mituri care sunt bazele vechilor religii, de aceea erau reticenți față de creștinism sau mahomedanism. Discuția cu ei l-a inspirat să facă digresiuni etimologice, subliniind că multe dintre denumirile râurilor din Italia până în stepele Rusiei au origini sanscrite: „numele celui mai mare fluviu al Italiei, Padul, semnifică apă în limba Țigănească. Cuvântul rom înseamnă bărbat în Țigănească... în egipteană romi are același înțeles”.

Canini este printre puținii călători străini care, mergând dincolo de imaginea sălbatică, romantică, plină de mister a etniei, a scris despre truda zilnică a Țiganilor. Cei de pe insulă „muncesc mereu. Încetează munca pe la miezul nopții, pentru a o relua pe la 4–5 dimineată”²⁵. În ciuda admirației față de originea lor străveche, călătorul remarcă lipsa lor de pudoare. Umblau dezbrăcați complet: „este un spectacol obișnuit pentru călătorii ce voiajează în țări sălbătice, acolo unde nu există nici o civilizație, să vadă oameni goi. Dar noi eram aproape de Giurgiu, de București, de țări civilizate sau care cel puțin posedau aparența civilizației”. Remarca totuși frumusețea bărbaților, a căpeteniei ce avea „o frunte înaltă și trăsături aspre și nobile, ochi mari, negri... cu bucle negre ce cădeau în valuri pe umeri”, iar despre femei adăuga: „nu am văzut creaturi atât de frumoase, dar atât de teribile, nu mai văzusem ochi atât de scânteietori, malițioși, tandri, lubrici,

²² Francesco Guida, *L'Italia e il Risorgimento balcanico. Marco Antonio Canini*, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1984; idem, *Marco Antonio Canini e la Grecia, un mazziniano suo malgrado*, în „Balkan Studies”, XX, 1979, 2, p. 343–392; idem, *Marco Antonio Canini corrispondente dal fronte di guerra russo-turco nel 1877*, în „Archivio Storico Italiano”, CCCXXXVII, 1979, p. 335–424; idem, *Marco Antonio Canini et l'ethnogenèse du peuple roumain*, în „Studia Historica. Analele Universității «Dunărea de Jos»”, fasc. 19, istorie, I, 2002, p. 87–101 etc.

²³ Marco Antonio Canini, *Vingt ans d'exil*, Paris, 1868, p. 241

²⁴ *Ibidem*, p. 244.

²⁵ *Ibidem*, p. 244–245.

diabolici”. Sejurul său pe insula țiganilor, unde a fost primit cu ospitalitate, i-a oferit o experiență inedită călătorului italian²⁶. De remarcat că în prefața colecției sale de traduceri *Il libro del amore*, printre cele 140 de limbi amintite se afla și *zingana o rommi*²⁷.

Istoria și limba țăganilor au fost obiecte de studiu pentru învățații europeni, istorici, lingviști, geografi. În Italia, cardinalul Giuseppe Mezzofanti (1774–1849), profesor de limbi orientale la Universitatea din Bologna, cel care a ținut în 1815, la Accademia delle Scienze del Istituto di Bologna, *Discorso sulla lingua Valacca*, mărturisea astronomului austriac Franz von Zach, care fusese o perioadă ofițer într-un regiment cantonat în Transilvania, că, pe lângă limba română, o cunoștea și pe cea țigănească. Ultimul scria „profesorul mă informează cu această ocaziune că mai știa o limbă, pe care eu nu fusesem niciodată în stare să o învăț, deși avusesem ocaziuni mai bune decât dânsul, având în regimentul meu oameni care o grăiau. Aceasta era limba țăganilor”. Mezzofanti i-a spus: „în războaiele italiene un regiment maghiar a cantonat în garnizoana din Bologna; filologul a descoperit un țigan și l-a transformat în profesor și cu ușurința de a reține limbi, dăruit cu o memorie prodigioasă, și-a însușit-o rapid, spunând că nu este decât un dialect corput al unor triburi de paria din Hindustan”²⁸.

Carlo Cattaneo (1801–1869), cunoscut publicist milanez, cu studii economice, filosofice, literare și filologice, a scris și publicat în 1837, în „Gli Annali di Statistica”, un articol consistent: *Del nesso fra la lingua valacca e l'italiana*, unde amintea printre semințiile ce trăiau pe teritoriul locuit de români și pe țăgani²⁹.

Francesco Predari (1809–1870), cunoscut enciclopedist și editor, scria, în 1841, *Origine e vicende dei zingari*, lucrare apărută la Milano. Era o operă documentată, autorul folosind studiile scrise de Heinrich Grellman, Felice Caronni, Henri Swinburne, William Wilkinson, Friedrich Wilhelm von Bauer, Charles Peyssonnel, Mihail Kogălniceanu etc. Era o sinteză asupra diferitelor opinii referitoare la originea țăganilor și la migrația acestora spre Europa³⁰. Se descriau persecuțiile la care au fost supuși, dar și legislația inițiată de împărăteasa Maria Tereza, ce avea drept scop asimilarea lor³¹. Publicul italian cunoștea prin intermediul lucrării lui Predari îndeletnicirile țăganilor robi din principate: meșteșugari, foarte buni în prelucrarea fierului, a lemnului, a oaselor, dulgheri,

²⁶ *Ibidem*, p. 245–246.

²⁷ Marco Antonio Canini, *Il libro dell'amore*, Venezia, 1890, p. VII.

²⁸ Fragment din jurnalul baronului Franz von Zach redat de Charles William Russell, *The life of Cardinal Mezzofanti*, United Kingdom, Longman, Brown & Co., 1858, p. 244.

²⁹ Carlo Cattaneo, *Nesso della nazione e della lingua valacca coll'Italiana*, în „Annali Universali di Statistica, Economia Pubblica, Storia, Viaggi e Commercio”, vol. LII, 1837, serie 1, fascicolo 155, p. 141.

³⁰ Francesco Predari, *Origine e vicende dei zingari*, Milano, Tipografia di Paolo Lampato, 1841, p. 3–53.

³¹ *Ibidem*, p. 177–182.

aurari, lăutari, crescători de cai, călăi. În capitolul intitulat *Soarta Țiganilor în diferite state europene* se prezenta robia acestora în Moldova și Țara Românească. Numărul robilor era, conform învățatului italian, de 200 000. Existau două mari categorii: cei domnești (rudarii sau aurarii, al căror impozit intra în Casa doamnei, ursarii, lingurarii care plăteau un impozit de 20–30 de piaștrii, adică 7–10 franci, și lăieșii); cei particulari (ai mănăstirilor și ai boierilor: lăieși și vătrași). Se detailau prevederile cuprinse în Regulamentul organic și în Codicele civil al Moldovei referitoare la statutul robilor, la raporturile dintre aceștia și stăpânii lor, la căsătoriile între robi și la cele dintre robi și oamenii liberi³². Lucrarea învățatului italian se sfârșea cu un capitol referitor la limba și folclorul Țigănesc, cuprinzând și un dicționar rom-italian³³.

Tullo Massarani, scriitor, revoluționar, om politic, a fost și un reputat publicist. Alături de prietenii săi Carlo Tenca și Carlo Cattaneo a scris, în celebra revistă milaneză „Il Crepuscolo”, un studiu intitulat *I popoli della Romania*, publicat în numerele din aprilie–iunie 1856, în condițiile în care chestiunea română devenea esențială în reconfigurarea Europei orientale după războiul Crimeii. Este un studiu împărțit în cinci capitole, documentat prin lucrările semnate de Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, Felix Colson, Johann Ferdinand Neugebauer, Jean-Alexandre Vaillant, Aurelie Ghika, Auguste de Gerando, Hippolyte Desprez, N.A. Kubalski, Vasile Alecsandri etc., în care autorul făcea o incursiune în istoria, originea limbii române, descria relieful, populațiile și obiceiurile lor, sistemul politic, influența rusă, sistemul de educație, cel sanitar, economia etc. În capitolul dedicat populațiilor amintea obiceiul barbar al sclaviei Țiganilor. Enumera mai multe categorii de robi: vătrașii (care munceau în casele boierilor), lăieșii, meșteșugari și muzicanți, netoții aflați în stare de semibarbarie. Era la curent cu eliberarea Țiganilor statului, ai mănăstirilor și ai boierilor, însă menționa că o parte a vechilor robi se mai aflau încă în vechea situație³⁴.

Robia din țările române era surprinsă în rapoartele consulare, izvoare prețioase în zugrăvirea realităților nord-dunărene. Principalele state dinaintea unificării: Regatul Sardiniei, Regatul celor Două Sicilii, Ducatul Toscanei, Statul Pontifical au înțesat orașele-porturi mediteraneene, ale Mării Negre cu reprezentanți consulari. În special Regatul Sardiniei, preluând tradiția comercială a Genovei, s-a preocupat de instalarea în principalele zone comerciale a unor consuli cunoscători ai limbilor orientale, ai tradițiilor islamice. În acest scop au organizat, după semnarea tratatului comercial cu Poarta (1823), pe lângă consulatul sard din Constantinopol, o școală de limbi orientale unde au fost instruiți viitorii consuli, care apoi făceau stagii consulare în orașele porturi din Nordul Africii, în insulele Mediteranei răsăritene, în Constantinopol, în orașele porturi ale Asiei Mici, ale Mării Negre și în porturile dunărene Galați și Brăila.

³² *Ibidem*, p. 183–191.

³³ *Ibidem*, p. 259–273.

³⁴ Tullo Massarani, *I popoli della Romania*, în „Il Crepuscolo”, 16–20 aprilie 1856, p. 255.

Consulii sarzi din Galați și Brăila au descris în rapoartele lor trimise guvernului de la Torino statutul robilor, dar și legislația dezrobirii. În raportul din 24 mai 1838, intitulat *Aperçu sur les Principautés de Moldavie et de Valachie*, Bartolomeo Geymet, viceconsul sard în Galați, scria că ȧiganii erau sclavii boierilor și ai statului și tot el sesiza înclinația lor spre meșteșuguri³⁵.

În anul 1844, cu ocazia dezbaterilor din Moldova referitoare la dezrobirea ȧiganilor mănăstirești și domnești, consulii informau pe larg autoritățile din Torino despre atmosfera din Iași. Adolfo Castellinard, consulul sard din Galați, scria la 29 februarie 1844 despre Adunarea Obștească din capitala Moldovei, unde s-a discutat proiectul de emancipare a robilor mănăstirilor din Moldova și ai celor închinăte, pe baza propunerilor făcute de șapte deputați. Discuțiile ample s-au finalizat cu votul majoritar de 17 la 10 favorabil dezrobirii. În raportul consular sunt redade principalele articole ale legii: robii erau emancipați și primeau aceleași drepturi și îndatoriri cu ale celorlalți cetățeni, anume plata impozitelor, dreptul de a se căsătorii cu moldovence, respectiv moldoveni; se abroga legea care îi pedepsea pe preoții ce oficiau astfel de căsătorii, taxele de răscumpărare se strâneau într-un fond special de răscumpărare a robilor particularilor, iar guvernul era obligat să prezinte anual numărul robilor eliberați. Consulul italian scria că numărul familiilor emancipate a fost de 24 000, deci numărul persoanelor s-ar fi ridicat la 80 000. După calculele sale se aveau să se strângă 24 000 de țechini, care ar fi ajutat la răscumpărarea totală a robilor, astfel încât treptat instituția urma să dispară. Probabil, o parte a boierilor, opina Castellinard, intenționau să-și elibereze robii fără despăgubire³⁶.

Se consemna, de asemenea, atmosfera sărbătorească a evenimentului: s-au compus trei poezii pentru domn și Adunare (probabil cunoștea creațiile lui C. Negri, Vasile Alecsandri și Michel A. Corradini apărute în numărul special al „Propășirii”, din 6 februarie 1844). Consulul scria și despre delegația de șapte tineri boieri care a prezentat domnitorului grațitudine față de legile dezrobirii, declarându-se gata să susțină, prin orice mijloace, proiectele ce ținteau binele public și progresul civilizației în țară. (Se păstrează adresa de mulțumire, semnată la 3 februarie 1844 de C. Negri, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, C. Rolla, P. Mavrogheni, A.C. Mavrocordat, M. A. Corradini, D. Rallet, N. Dimitrescu, M. Leon, Rosetti, Vasile P. Roset.) Mihail Sturdza i-a primit cu mulțumire și și-a exprimat dorința ca și în viitor măsurile sale să fie sprijinite de tineretul progresist³⁷. Atitudinea domnitorului și a delegației de tineri boieri nu au fost pe placul consulilor puterii protectoare, Rusia.

³⁵ Bartolomeo Geymet, *Aperçu sur les Principautés de Moldavie et de Valachie*, în D. Bodin (editor), *Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele Române și Regatul Sardiniei*, București, 1941, p. 37.

³⁶ Adolfo Castellinard către contele Solaro Della Margarita, Galați, il 29 febbraio 1844, în Archivio di Stato Torino (AST), Consolati Nazionali, Galatz (1837–1848), vol. 1, nepaginat.

³⁷ *Ibidem*.

La 17 martie 1844, Castellinard scria și despre emanciparea Țiganilor domnești din Moldova. Legea a trecut cu unanimitate de voturi, eliberându-se astfel 2000 de familii, aproximativ 8–9000 de suflete³⁸.

Perioada premergătoare războiului Crimeii, precum și anii conflictului au impulsionat eforturile autorităților române pentru emanciparea totală a robilor. Evenimentele sunt prezente în rapoartele consulilor sarzi. În 5 februarie 1852, Consulul Giacomo Carpenetti scria: „Există în Valahia și Moldova o rasă de oameni numită Țigani, care se aseamănă d. p. v fizic cu arabii. Mici, agili, închiși la culoare și care se crede că își au originea într-un trib de sarazini... și care au devenit prin anumite circumstanțe sclavii boierilor. Sunt tratați de ultimii cu brutalitate, sunt lăsați moștenire și vânduți împreună cu soțiile și copiii. Actualul principe Știrbey a hotărât că de aici înainte familiile de Țigani nu mai pot fi împărțite, nici vândute mai puțin de trei familii, lucru care nu a ameliorat foarte mult situația lor, dar a pus o stavilă în fața abuzurilor”³⁹.

În 1855, discuția asupra robiei suscita polemici aprinse, în special în Moldova. Dezbaterea în jurul reformei s-a desfășurat în presă, în publicații precum „Zimbrul”, redactat de Teodor Codrescu, și „Stea Dunării” a lui Mihail Kogălniceanu. Aici vor apărea articole, scrisori deschise semnate de Mihail Kogălniceanu, George Sion, Alecu Russo, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, Al. Papadopol Calimach, Grigore Al. Ghica, Petru Mavrogheni⁴⁰.

Rapoartele consulare italiene surprindeau argumentele pro și contra emancipării. În 24 decembrie 1855, Giacomo Carpenetti îi scria lui Luigi Cibrario, ministrul de Externe sard, despre inițiativa domnitorului Grigore Alexandru Ghica ce invitase prin ofisul (decretul) nr. 44 Consiliul administrativ al Moldovei să emancipeze imediat robii particularilor (*singari schiavi*). S-au eliberat astfel 8000 de familii, prin despăgubirea justă a proprietarilor. În ofisul său, principele a făcut apel la sentimente religioase și filantropice ale proprietarilor de robi, dar și la contextul european. Măsura era menită să stârnească simpatia marilor puteri, care vor discuta soarta principatelor cu ocazia tratatelor de pace. Consulul calcula suma obținută 10 milioane de lire. Se scria că, dacă principele din Țara Românească ar proceda la fel, suma ar fi dublă. Se trimitea în anexă ofisul domnesc în limba franceză⁴¹. Același consul scria în 7 ianuarie 1856 și despre protestul boierilor din Moldova împotriva emancipării robilor. Aceștia pretextau

³⁸ *Idem*, Galați, il 17 marzo 1844, în AST, Consolati Nazionali Galatz (1837–1848), vol. 1, nepaginat.

³⁹ Giacomo Carpenetti, il 5 febbraio 1852, în AST, Consolati Nazionali Galatz (1849–1853), vol. 2, nepaginat.

⁴⁰ Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998; Raluca Tomi, *Aboliționismul în dezbaterile elitei politice în perioada Războiului Crimeii*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. XXIV, 2011, p. 57–70.

⁴¹ Giacomo Carpenetti către Luigi Cibrario, Galați, il 24 dicembre 1855, AST, Consolati Nazionali Galatz (1853–1859), vol. 3, nepaginat.

lipsa votului Adunării, conform prevederilor regulamentare și proiectau să-l trimită pe Nicolae Vogoride la Constantinopol, cu un memoriu adresat sultanului⁴².

În 3 martie 1856, Carpenetti informa guvernul de la Torino despre emanciparea robilor din Țara Românească, hotărâtă în Consiliul administrativ pe baza ofisului domnesc. Răscumpărarea era de 10 țechini, adică de 120 lire de persoană, fără deosebire de profesie sau de sex. Dacă unii boieri ar fi renunțat la răscumpărare, numele lor ar fi binemeritat de la patrie. În anexă se trimitea o copie în italiană a ofisului⁴³.

Informații despre emanciparea robilor particularilor apăreau în presa torineză. În „Gazzetta Piemontese”, organul oficial al regatului, se anunța că în noiembrie 1855 principele Moldovei a invitat Consiliul administrativ să pregătească un proiect de lege pentru emanciparea robilor, pe baza a două principii: eliberarea lor imediată și răscumpărarea lor de la proprietari, pe baza unei îndemnizații stabilite. În aceeași zi s-a constituit o Comisie compusă din ministrul de Finanțe și cel al Justiției cu sarcina de a pregăti decretul. Acest decret va completa legislația inaugurată în 1844, când au fost eliberați robii statului și ai mănăstirilor. Astfel, „emanciparea absolută a sclavilor va face să dispară o anomalie din rândul societății europene”. Autorul articolului era un cunoscător al lumii românești. Amintea de lucrarea lui Nicolae Suțu, *Nozioni statistiche sulla Moldavia*, unde se menționa că, în 1849, în Moldova trăiau 4163 familii de sclavi. În final, se scria că marea majoritate a boierilor intenționau să-și elibereze robii fără a primi răscumpărare⁴⁴. La 1 martie 1856 se scria că în jurnalele din Iași au apărut liste cu boierii care renunțau la răscumpărare⁴⁵.

În 21 ianuarie, în aceeași publicație se anunța că domnul Țării Românești a ordonat să se pregătească un proiect de lege pentru abolirea sclaviei⁴⁶. În numărul din 1 martie se anunța că în 7 februarie legea emancipării robilor particularilor din Țara Românească a fost votată, fiind eliberate astfel în jur de 70 000 de suflete. Pentru plata răscumpărării se prevedea emiterea unor obligațiuni de stat, iar orice proprietar care avea mai puțin de 50 de robi urma să fie recompensat în 2 ani, iar cel care depășea acest număr, în 18 luni. Se dădea exemplul boierului Iancu Costacopolu care-și eliberase cei 10 robi fără răscumpărare⁴⁷. În numărul din 19 martie se menționa despre inscripționarea cu litere de aur a numelor proprietarilor ce ar fi renunțat la răscumpărare și despre sărbătoarea populară ce se va organiza în ziua publicării legii, unde vor participa și foștii robi⁴⁸.

⁴² *Ibidem*, il 7 gennaio 1856.

⁴³ *Ibidem*, il 3 marzo 1856.

⁴⁴ „Gazzetta Piemontese”, il 12 gennaio 1856.

⁴⁵ *Ibidem*, il 1 marzo 1856.

⁴⁶ *Ibidem*, il 21 gennaio 1856.

⁴⁷ *Ibidem*, il 1 marzo 1856.

⁴⁸ *Ibidem*, il 19 marzo 1856.

În statele italiene existente anterior unificării realitățile sociale din țările române erau cunoscute prin intermediul relatărilor de călătorie, prin lucrările lingviștilor, etnografilor, geografilor, istoricilor, prin articolele apărute în presă. Robia, categoriile de robi, îndeletnicirile acestora, statutul în cadrul societății românești, legislația erau probleme relatate în aceste opere. Un rol deosebit l-au avut rapoartele consulilor sarzi din Galați și Brăila, contemporani ai mișcării de emancipare a robilor, care au informat oficialitățile torineze despre mișcarea aboliționistă, au scris despre atitudinile pro și contra robiei prezente în opinia publică, în special din Moldova, și au trimis copii în franceză sau italiană ale actelor dezrobirii.

ITALIAN PUBLIC OPINION REGARDING SLAVERY IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES DURING THE PERIOD OF EMANCIPATION

Abstract

The article aims to present the echo of slavery in the Romanian Principalities in the Italian public opinion, during the period of the emancipation of gypsies' slaves (1831-1856). The Romanian and the Italian space were marked, during this period, by the fulfillment of the national projects embodied in the establishment of unitary, national, independent states. The national program of the political elites it was complemented by the structural reforms. The existence of North Danube slavery was a reality perceived with astonishment and revolt by Italian travelers. For their part, the consuls of the Kingdom of Sardinia and the Kingdom of the Two Sicilies located in the Danube cities wrote detailed reports in which they presented the social structures, noting the institution of slavery, the types of slaves, their customs, and occupations, surprising the abolitionist movement embodied in the acts of emancipation. Other sources used were the accounts of Italian linguists, geographers, ethnographers regarding the origin of the Roma people and language, supplemented by Italian press fragments, in which aspects of the lives of slaves and information about the policy of emancipation were captured.

Keywords: gypsies' slavery, gypsies emancipations, Italian public opinion, Italian consuls, Italian travelers.